

oblicima, sintaksi, leksiku i semantici, jer je jezik stalan pratilac svega zbi-
vanja i u nama i izvan nas. Kako se to odrazilo u našem jeziku i kako se to
još uvijek ostvaruje, posebno je pitanje, o kome je u časopisu *Jezik* bilo
govora već u više navrata.

PRED DRUGIM IZDANJEM »PRAVOPIISA«

Ljudevit Jonke

»Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika« iz g. 1960. već je rasprodan,
pa valja misliti na priređivanje drugog izdanja. Principi na kojima je zasnovan
prilično su realni i funkcionalni, pa ih je naša štampa bez mnogo teškoća
usvojila i na hrvatskoj i na srpskoj strani. To znači da u drugo izdanje, uz
neke male i nebitne izmjene, možemo ići bez većih teškoća. To dakako u
prvom redu vrijedi za Pravopisna pravila (str. 11–168), dok će u Pravopisnom
rječniku (str. 181–882) biti potrebne izmjene, odnosno popravci, u priličnom
broju. Razloge za to treba tražiti u načinu na koji su priređena Pravopisna
pravila i Pravopisni rječnik. Stilizaciju Pravopisnih pravila izvršila su dva
člana Pravopisne komisije (prof. Mihailo Stevanović i prof. Ljudevit Jonke),
pa su zatim na tu stilizaciju dali primjedbe svi ostali članovi Pravopisne
komisije i u nekim pojedinostima usavršili tu stilizaciju, tako da je ona pri-
hvaćena i odobrena od svih članova Komisije. Obrada pak Pravopisnog rječ-
nika povjerena je po dogovorenim principima trojici članova Pravopisne
komisije (prof. Mati Hrasti, prof. Jovanu Vukoviću i prof. Radomiru Aleksiću)
i pri tom je dogovoreno da će se i tekst Pravopisnog rječnika dati svim čla-
novima Pravopisne komisije na uvid i primjedbe i zajedničko odobrenje, ali
kako se posao jako otegao i javnost je već postala nestrpljiva, pa je među
ostalim i Radio-Zagreb napao u jednoj emisiji Pravopisnu komisiju kako sporo
radi, odlučeno je u zadnji čas da se Pravopisni rječnik dade u štampu u
onakvom obliku kakav su mu dala tri obrađivača ili sređivača, kako ih Pra-
vopis naziva. Zbog toga što je izostala posljednja predviđena kontrola, u Pra-
vopisnom se rječniku nalaze i neka netačna i samovoljna rješenja. Zbog toga,
dakako, pri priređivanju drugog izdanja ta kontrola svih članova Pravopisne
komisije ne smije izostati, pa će i Pravopisni rječnik biti potpuno usklađen
s Pravopisnim pravilima i normom našega književnog jezika.

Ne bih htio ovdje nabrajati sve potrebne korekture jer će biti prilike da se
to učini prije predavanja rukopisa u štampu. Spomenut ću ovdje samo neke,
da bih potkrijepio ono što sam sprijeda rekao. Tako se npr. na str. 17. i 18.
u 12. i 13. paragrafu Pravopisnih pravila kaže da se sastavljena vlastita imena
pišu velikim slovom svakog sastavnog dijela ako njima označujemo sela,

gradove, zemlje, države i kontinente (Dugo Selo, Slavonski Brod, Autonomna Pokrajina Vojvodina, Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika, Južna Amerika), a inače velikim se početnim slovom pišu samo prve riječi i one koje su već same po sebi vlastita imena (Jadransko more, Hrvatsko primorje, Beli Drim). Ipak u Pravopisnom rječniku na str. 216. nalazimo: »Boka Kotorska, gen. Boke Kotorske«, što je protivno gornjem pravilu, a trebalo bi da bude samo: »Boka kotorska, gen. Boke kotorske«, jednako kao »Hrvatsko primorje«. Nadalje, na str. 560. čitamo da je »Pećanin, mn. –āni, čovjek iz Peći«, a znamo da je etnik od imenice Peć upravo »Pećanac«. I dalje, na str. 882. uz riječ *žvakati* možemo pročitati da joj je »prezent žvaćem i žvaćem, imperativ žvaći i žvaći, prilog sadašnji žvaćući i žvaćući«, što je svakako neispravno, jer su oblici žvaćem, žvaći i žvaćući zapravo od glagola *žvatati*, kako se uostalom nekoliko redaka ispod toga pravilno navodi uz tu riječ. Vidimo dakle da je rukopis pod pritiskom javnosti išao prebrzo u štampu. A neugodno djeluje i to što su sve upute tipa »*Omīr* ne nego *Homer*« odštampane bez zareza ispred suprotnog veznika *nego*, premda sam taj Pravopis zahtijeva i propisuje zarez. A takvih uputa ima vrlo mnogo.

Ali teži su od toga oni slučajevi u kojima su sređivači Pravopisnog rječnika neke pojave svojevolumino normirali. Spomenut ću samo neke primjere nekih riječi sa starim glasom jatom. U Pravopisnoj komisiji vrlo smo iscrpno raspravljali o zamjenama jata u ijekavskom govoru, o pisanju –je– i –ije–, pa se nismo mnogo udaljili od prijašnje norme. Zaključili smo ipak da ćemo pisati *svjestan*, a ne *svijestan*, *svjetlo*, a ne *svijetlo*, *nasljedje*, a ne *naslijede*, *greška*, a ne *griješka*. Obrazlagalo se to većom proširenošću u narodnim govorima. Osim toga zaključili smo da će se kadšto pisati dvojako: *povijest* i *povjest*, *vijekovi* i *vjekovi*, *sljedeći* i *sljedeci*, *prijenos* i *prenos* i sl. To se obrazlagalo velikom proširenošću jednoga i drugoga izgovora. Ali kad tamo, u Pravopisnom rječniku na str. 445. nalazimo *mnjenje*, a ne *mnijenje*, kako je bilo u Boranićevu Pravopisu, premda takav zaključak nismo donijeli u raspravama o pisanju zamjena staroga jata. I da ne duljim, takvim samovoljnim rješenjem sređivači su na str. 831. propisali da ne smijemo pisati *visjeti*, nego *visiti*. Pravopisna komisija nije donijela takav zaključak, to su propisali sami sređivači. A da to treba u drugom izdanju Pravopisa popraviti, pokazat ću u daljoj analizi.

U starini taj je glagol glasio *visēti*, kao što nam potvrđuje Miklošičev »*Lexicon paleoslovenico-graeco-latinum*« iz g. 1862–1865, a tome odgovara u hrvatskosrpskom ijekavskom *visjeti*. Ali to ipak nije dovoljan razlog. Treba još pogledati kakva je upotreba toga glagola u novijem književnom jeziku. U »*Pravopisu hrvatskoga ili srpskoga jezika*« prof. Dragutina Boranića iz g. 1947. i 1951. čitamo samo oblike »*visjeti*, *visim*, *višah*, *visjeh*, *visjevši*, *visio*, *visjela*«, a u Benešićevu »*Hrvatsko-poljskom rječniku*« iz god. 1949. nalazimo

također »visjeti, visim«, dok se »visiti, visim« upućuje na »visjeti, visim« kao na pravilnije. Jednako postupaju i Dayre–Deanović–Maixner u »Hrvatsko-srpsko-francuskom rječniku« g. 1956. Prof. Aleksandar Belić u svojem »Pravopisu srpskohrvatskog književnog jezika« g. 1950. na str. 148. navodi naprotiv »visiti, visim« kao normu, a ekavsko »viseti« i ijekavsko »visjeti« označuje kao zastarjelo. Kad se sve uzme u obzir, vidi se da je u Hrvatskoj bilo prije novog Pravopisa iz 1960. pravilnije »visjeti, visim«, a u Srbiji »visiti, visim«, bar prema pravopisnim i leksikografskim priručnicima. U takvim slučajevima Pravopisna komisija usvajala je oboje, pa stoga u školskom »Pravopisu hrvatskosrpskog jezika«, koji su prema zaključcima Pravopisne komisije izradili prof. Ljudevit Jonke i prof. Mihailo Stevanović, stoji pravilno da je dobro i *visjeti* i *visiti* (ovo posljednje je ujedno i ekavski oblik te riječi).

Sređivači Pravopisnog rječnika u velikom Pravopisu povelili su se dakle za Belićevim Pravopisom, a Boranićev su zanemarili. Ali što kažu o tom i kako pišu naši noviji književnici? Navest ću radi ilustracije primjere iz djela novijih hrvatskih i srpskih književnika, za koje sam zahvalan uredništvu Matičina Rječnika hrvatskosrpskoga književnog jezika. Kovacić piše: »Misliš li da će djeca vazda *visjeti* na tvojoj pregači?« Maretić i Ivšić pišu: »U eteru tad si *visjela* i u oblaku.« Marinković također: »Ostavio je on Strossmayera *visjeti* na istom mjestu.« Neimarević: »Na svakoj kući *visjela* je po jedna carska zastava.« Jednako i Novak Simić: »Na Karpatima promrzla uha drveno su *visjela*.« I Mila Miholjević: »Po kući je *visjela* paučina.« Julije Benešić: »Sve su riječi *visjele* na tim riječima...« Josip Torbarina: »S drveća je nad njima *visjela* tamna kiša lišća.« Ljudevit Jonke: »Tako su *visjeli* u zraku.« August Šenoa: »To je sve ipak *visjelo* o volji djevojke.« Branko Vodnik: »... već je sve to *visjelo* o slučaju i o vještini pojedinih glagoljaša.« Miroslav Krleža: »Sve je *visjelo* na jednoj niti.« Ksaver Šandor Đalski: »Nad čitavim su krajem *visjeli* oblaci.« Veljko Petrović: »Oni su tada, kao i pre, *viseli* Teca-Milki o vratu.« I tako dalje, ali mislim da je i to dosta. Mogao bih dakako nabrojiti i mnogo primjera pretežno srpskih pisaca za oblik *visiti, visim*, i to primjere iz Ćorovića, Jakovljevića, Čolakovića, Kneževića, Bogadanovića, ali to ovdje nije važno jer se taj oblik u Pravopisu ne osporava. Ovdje su važni primjeri za oblik *visjeti, visim*, jer je Pravopis osporio ispravnost toga oblika. Navedeni primjeri zajedno s onim leksikografskim i pravopisnim potvrdama pokazuju da su sređivači ovdje pogriješili, ali ne samo to: ovi primjeri nam pokazuju kako je opasno na brzinu i bez dovoljno dokumentacije propisivati normu u književnom jeziku. Uvijek je potrebno obzirati se i na jednu i na drugu stranu, tj. na dokumentaciju iz hrvatske i iz srpske književnosti. U našem slučaju sređivači su se oslonili samo na dokumentaciju iz srpske književnosti, pa su učinili sličnu pogrešku kao

jednom prije njih docent Ivan Popović s riječju *razočaranje*, odnosno *razočarenje*, o kojoj je bilo riječi u petom godištu »Jezika«, u 2. broju, na strani 60. i 61.

Prema svemu se dakle vidi da će riječ *visjeti*, *visim* u drugom izdanju »Pravopisa hrvatskosrpskoga književnog jezika« ući u red pravilnih hrvatskosrpskih književnih riječi.

AVARIJA ILI HAVARIJA?

Mate Hraste

Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika iz godine 1960. zabilježio je obadvije natuknice. Kod natuknice *avarija* stoji: *avarija ne* nego *havarija*, a kod natuknice *havarija* stoji u zagradi i značenje (kvar, oštećenje). Tim propisom došao je Pravopis djelomično u protuslovlje s dosadašnjim činjeničnim stanjem, jer naša i strana jezična djela pišu, a prema tome narod i govori *avarija* i *havarija*. Zadržat ćemo se najprije na značenju te riječi. Ona znači: 1. oštećenje, kvar broda, aviona, vagona, motora i sl.; 2. u pomorskom pravu – šteta i izvanredni rashodi koji se odnose na brod i na tovar, prouzrokovani (h)avarijom; 3. kvar, šteta, neuspjeh, brodolom. Veliki povijesni »Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika« JAZU nema te natuknice ni kao *avarija* ni kao *havarija*. Nemaju je ni noviji dvojezični rječnici (Benešićev, Dayreov–Deanovićev–Maixnerov i dr.). Nalazimo je u »Prinosima za hrvatski pravno-povijesni rječnik« Vladimira Mažuranića, Zagreb, 1908–1922. On je navodi: *avarea* = *avaria*, *havaria*, *varia*, *varea*, njem. *Havarie*. I dalje piše: dolazi često u dalmatinskim statutima. Izvodi se od arap. *awar* (pokvarena roba).

Kod nas još tu riječ navodi »Pomorska enciklopedija«, knj. I, 1954. Pisac je navodi pod natuknicom *avarija* (*havarija*) i kaže da je nesigurna podrijetla; po nekima od hebrejske riječi *hevra* (udruženje) ili od arapske *awar* (štete), po nekima od grčke *báros* (teret) ili od latinske *habere* (imati), po nekima opet od starogermanske *vara* (šteta) itd. Druge enciklopedije kod nas te riječi ne spominju.

Mislim da je u lingvističkom tumačenju te riječi najbliži istini dr Karl Lokotsch koji u svom »Etimološkom rječniku evropskih (germanskih, romanskih i slavenskih) riječi orijentalnoga podrijetla«, Heidelberg, 1927, na njemačkom jeziku, objašnjava da je ta riječ nastala od arap. *awwar*. Po njegovu mišljenju *awar* je sigurno osnovna riječ za tal. *avaria* (= šteta na brodu ili tovaru, lučka carina). On drži da su tu riječ najprije upotrebljavali Đenovljani i Pižani (u Italiji), a zatim je s talijanskim nastavkom